

Jiddisch var nyckeln, som öppnade både dörrar och hjärtan i Braşov, Rumänien.
וואָס? איר קומט פֿון שוועדן און רעדט ייִדיש? קומט זשע אַרײַן, וועלן מיר שמועסן אַ ביסל!

När jag kommer till Strada Castelului 64 i Braşov förstår jag att jag inte ska få se något av *Sinagoga albastră* - den blåa synagogan - som ska finnas på den adressen. Den höga porten är stängd och ingenting syns från gatan. Då kommer en boende i huset (fru Vecsler visar det sig) fram till mig och jag frågar lite försiktigt om hon kan tala jiddisch. Hon tittar förvånad på mig och svarar tvekande på engelska att hon förstår lite, men att herr Rudich talar språket. Ja, Manin Rudich, han som lutar sig ut genom fönstret där vid porten...

Och jovisst, Manin Rudichs första språk var *mameloshn* och han pratar glatt på jiddisch, som han inte använt på många år. Vi kan träffas på gudstjänsten i morgon säger han, men kom in så får vi prata lite. Välkommen, välkommen! Jaså, från Sverige?

Och fru Vecsler får öppna porten och något liknande har jag aldrig sett! Jag känner bokstavligen hur jag tappar hakan; rakt fram på innergården ovanför vinrankorna lyser en fondvägg i de starkaste färger mot den blåa himlen: en jättelik gyllengul menora, flankerad av två lejon i babylonsk-assyrisk stil mot en lysande blå vägg av kakel eller fajans över ett stort valvfönster med dekoration av vinrankor och druvor i grönt och turkos.

Sinagoga albastră, den ortodoxa synagogan från 1924

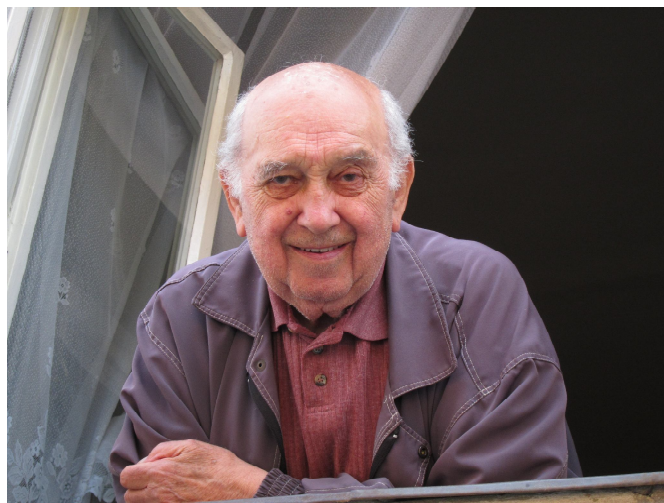
Manin berättar att detta är den ortodoxa synagogan, som byggdes på 1920-talet. Nu är den tom och övergiven, halvt förfallen och vem ska satsa pengar på att reparera den när det ändå knappt finns några judar kvar i Braşov?

Det visar sig att fru Vecsler arbetar på den judiska församlingen och hennes lite reserverade hållning mot mig som nyfiken turist och goj har förbytts till en leende nyfikenhet. Att jag och *reb* Rudich pratar med varandra på jiddisch tycks vara nog för att jag ska bli godkänd...

Manin Rudich är en öppen och godmodig 81-åring, som det är lätt att prata med. Under ett par timmar får jag höra honom berätta om sitt minst sagt händelserika liv och om det judiska Braşov från 1946 och framåt.

Läs hans fascinerande livshistoria på internet:

<http://www.centropa.org/biography/manin-rudich>

Manin Rudich i sitt fönster på Strada Castelului 64 i Braşov

En som också talar jiddisch är församlingens förbedjare Rudi Katz, som jag redan träffat i koscherrestaurangen. Han och hans vän Manin har, trots sina skilda personligheter, mycket gemensamt: båda kommer från rumänska Cernăuţi och båda genomled som unga pojkar helvetet i Transnistrien, där de också förlorade flera av sina närmaste. 1946 valde deras familjer också Braşov som platsen för sina nya liv, sedan ryssarna låtit rumänska medborgare lämna det vid den tiden nyblivna ryska Tchernovtsy. Braşov hade rykte av att vara en icke antisemitisk stad.

Rudolf (Rudi) Katz, *bal-tfile*, förbedjare i Sinagoga neologă

Rudi Katz är en 83-årig före detta ingenjör, som valde att leva och verka judiskt i det nya Rumänien.

- Vi var inte fromma hemma men vi höll koscher förstås och pappa gick alltid i synagogan åtminstone på helgerna som de flesta andra på den tiden, minns Rudi sin barndom.

- När vi 1992 stod utan både rabbin och kantor och jag såg de flesta judarna försvinna härifrån bestämde jag mig för att verka för att ett judisk liv skulle få fortsätta här åtminstone så länge jag lever. Så jag lärde mig allt som hörde till för att läsa bönerna, förbereda barmitsva-pojkarna, förrätta vigslar och begravningar.

Text och foto: Staffan Böös